

FOLKE LINDBERG:

De nya emigranterna

Nittio procent av alla svenska industri-företag är familjeföretag. Trots detta tycks man på ansvarigt håll ej ha analyserat hur lagar och förordningar drabbar dessa företag, konstaterar direktören för Familjeföretagarnas Förening, Folke Lindberg. Skillnaderna i beskattning mellan familjeföretag och andra företag medför att familjeföretagens kapacitet ofta måste mångdubblas jämfört med ett börsnoterat eller ett kooperativt företag för att kunna redovisa samma netto. Deras avkastning måste sålunda även täcka löneuttaget för finansiering av förmögenhetsskatten på företagets fastigheter, maskiner och inventarier. Då den progressiva inkomstskatten är knuten till fysisk person försvåras också investeringarna. Många företagare har nu funnit en lösning på dessa problem genom att själva emigrera och därigenom möjliggöra för företagen att fortleva.

Det talas och skrivs en hel del om våra svenska familjeföretag i dag. Jag vågar därtill påstå, att detta, åtminstone på ansvarigt håll, i stort sett sker i välvillig ton. Översåtar av olika digniteter ställer också gärna upp vid jubileer, fabriksinvigningar m m och talar om familjeföretagens betydelse för samhället ur social och näringspolitisk synpunkt och om deras insatser för stärkande av svensk ekonomi. Som bevis på välviljan finner vi exempelvis en ökad flora av olika statliga och allmänbetonade institutioner och inrättningar med uppgift att lämna företagsstöd. I samband med dessa har dessutom många gånger familjeföretagen blivit speciellt omnämnda och rekommenderade en välvillig behandling.

Hur kommer det sig då, att stämningen inom familjeföretagsamheten sällan legat på så låg nivå som fallet är just nu. Man jämrar sig över kriser, konjunkturedgångar, utlandskonkurrens, hård beskattning — några kallar det konfiskation. Men dessa bekymmer har väl alltid funnits. Alarmerande i dagens situation är företagarens påtagliga känsla av övergivenhet, hopplöshet och resignation. Den har ej funnits förut — åtminstone ej så klart uttalad. Det är som om luften gått ur den enskilde företagaren. Han — och hon — har i alltför många fall förlorat framtids-tron, kampanan, självtilliten, motivationen.

Man kanske bör enas om att ett familjeföretag — oavsett företagets juridiska form — är ett företag, där en person eller — för att använda kommunalskattela-

gens ord — ett fåtal svarar för anskaffandet och hållandet av det riskvilliga egenkapitalet. (Fåtal kan dock enligt skattemyndigheterna i praktiken vara en hel del — åtminstone 75.) Familjeföretaget kan således normalt ej skaffa riskvilligt kapital på börsen eller som de kooperativa föreningarna genom anonyma medlemmar. Familjeföretagaren får skaffa det riskvilliga kapitalet själv, bäst han kan. Med dagens besvärliga läge på kapitalmarknaden är det ganska förklarligt, att familjeföretagen då lätt kan komma i kläm. Men man får å andra sidan inte glömma, att många företag, troligen de allra flesta familjeföretagen, inte arbetar med i första hand produktionsfaktorn kapital utan med faktorn arbete. Det är företagarens egen insats, som är utslagsgivande. Så är fallet i de flesta serviceföretag och ofta i de företag, där det gäller intellektuella prestationer, exempelvis arkitektbyråer m fl, dessutom i alla de företag, som professor Erik Dahmén döpt till levebrödsföretag. Man arbetar huvudsakligen med sin egen och några få anställdas arbetskraft. Det kapital man behöver är inte så stort, att det vållar alltför svårbemästrade bekymmer för företagaren, jämfört med vad som gäller medborgarna i övrigt, och företaget har knappast heller givits någon evighetsinriktning.

Stora svårigheter för familjeföretagen

När det gäller de företag, som i något högre grad arbetar med produktionsfaktorn kapital, dvs med varulager, inventarier, fabriksbyggnader, maskiner etc, blir be-

kymren i dagens läge långt svårare. Härvidlag behövs intresse och kanske framför allt kunnande från överhetens sida. Men familjeföretagarna torde ha visst fog att citera profeten Jesaja, som på sin tid klagade: »De ära mig med sina läppar, men i sina hjärtan äro de mig fjärran.» Även om överheten uttrycker sig mycket vänligt om familjeföretagen, är det praktiska kunnandet om och intresset för denna nationalekonomiskt betydelsefulla grupp företagare (cirka 90 % av alla svenska industrieföretag är exempelvis familjeföretag) ofta förbluffande obetydligt. Jag kan ej motstå frestelsen att citera några ord ur Assar Lindbecks föredrag i mars på sparbankskonferensen i Stockholm. De tolkar väl dagens situation: »Det är svårt att se, hur familjeföretag skall kunna startas, växa och överleva i denna miljö. Tillgänglig information tyder också på att nyetableringen i högre grad stoppat upp, och att existerande företag i stor utsträckning utbjuds till försäljning. Eftersom nya företag och små företag spelar en utomordentlig roll för ekonomins vitalitet på sikt, har ett samhälle mycket att förlora på att kväva familjeföretagen. Det är, enligt min mening, inte någon ond vilja från myndigheternas sida bakom denna utveckling. Man har helt enkelt inte brytt sig om att analysera verkningarna av genomförda åtgärder. Det gör man i själva verket sällan inom det politiska livet.»

När man läser en del av de senaste årens vetenskapliga behandling av familjeföretagsamheten, finner man som en röd tråd ett beklagande, att denna grupp inom

svenskt näringsliv icke blivit ordentligt eller på långt när tillfredsställande analyserad eller ens beaktad. (Se exempelvis banbrytaren på området, professor Sven-Erik Johansson i Stockholm, som talar om värdet av kunskaper i stället för åsikter, Umeåekonomerna med professor Dick Rahmström i spetsen, docent Gunnar Eliasson, Industriförbundet m fl). Bristen på vetenskaplig analys av familjeföretagens problem i vidsträckt bemärkelse har inneburit, att en hel del mer eller mindre diletantmässiga djupsinnigheter sagts och skrivits om familjeföretagen som enhetlig grupp, utan att auktorerna alltså haft grundmaterial eller egen förmåga för en analys av vad som eventuellt verkligen brister och vad som i så fall generellt kan och bör göras för att åt samhället rädda den viktiga funktion inom vårt näringsliv, som familjeföretagen fyller.

Några ser i familjeföretagens problem nära nog uteslutande ett skatteproblem, några ett generationsväxlingsproblem, några ett kapitalproblem, några ett brist-på-utbildningsproblem etc. Författaren eller talaren grips av intresse för en grupp företag eller ett visst avsnitt, som han behandlar, och med icke-vetenskapsmannens lätthet för generalisering händer det, att han applicerar sina rön som en slags enhetsstämpel på hela den stora, faktiskt mycket heterogena gruppen. Det blir på så sätt en mängd företagsekonomiska vitaminpreparat som distribueras. En del är utmärkt, en del bara munväder. Det är svårt att gallra. Men framför allt är det ju ofta inte alls familjeföretagen, som behöver

medicinen; det är många gånger den överhet, som bestämmer om våra ekonomiska lagar och regler.

Familjeföretagen är naturligtvis högst individuella. Man får inte glömma, att ett familjeföretag kan växla i storleksordning från varm-korvgubbe till, här i Sverige, exempelvis ett av världens i kylbranschen största rederiföretag. Det ligger i sakens natur, att det är orimligt att försöka klämma in alla dessa till art och storlek olika företag i samma uniform. Man kan inte ens bunta ihop dem efter branscher, även om åtskillnad bör ske långt mer än vad som vanligtvis är fallet mellan exempelvis handel, service, industri etc.

Givetvis fordras därför djupgående analys av lagars och förordningars inverkan på det ekonomiska livet, eftersom förordningar kan få olika inverkan på olika grupper. Kapitalkatteberedningen, exempelvis, vars uttalande kunde få och fått långtgående företagsekonomiska effekter, ägnade icke en tanke åt någon sådan analys; sådan brist skapar emellertid osäkerhet i — stundom omöjliggör — företagets planering och hämmar initiativ.

Beroende på bristande grepp om frågekomplexet kan man stundom komma till helt skilda uppfattningar om familjeföretagens — enkannerligen familjeföretagarnas — situation generellt sett, trots att man åtminstone avser att göra seriösa undersökningar och arbetar med bästa intentioner. Jag kan exemplifiera det sagda med en sammanställning av några intervjuer i två av våra ledande dagliga tidningar här i landet — båda av den 15/1

1972. Dels gäller det en artikel i Göteborgs Handels och Sjöfartstidning, och dels en artikel i Dagens Nyheter.

I Handelstidningen (sidan 10) sägs under rubriken »Idéer saknas»: »Oavsett om miljön är uppfinningsvänligare eller ej hos de mindre företagen, så visar de undersökningar som gjorts i Sverige, att bristen på idéer som är lämpliga att utveckla hos mindre och medelstora företag är allvarlig. Idéer saknas.» Samma dag alltså kan man läsa följande i Dagens Nyheter (sidan 19): »Men svårigheterna är många: inga pengar till utveckling och experiment. Idéer finns men ingen kan satsa på dem.»

Detta är ett exempel av många. Båda tidningarna har säkerligen rätt, var och en ur sin skribents och vederbörande företags snäva synvinkel. Men nog blir familjeföretagare — och myndigheter — villrådiga.

I rättvisans namn skall framhållas, att företagsstimulerande åtgärder vidtagits. Det bör bl a nämnas, att finansminister Gunnar Sträng gjort ett ingripande vid utformningen av kapitalskatterna, vilket principiellt torde ha större betydelse än många inser vid första läsningen. Vår gamla förmögenhetsskatt har ju blivit en helig ko, som ingen politiker av vilken schattering det vara må vågar röra. I sin anti-kerade utformning är emellertid begreppet förmögenhet illa underbyggt. Samma regler gäller exempelvis en förmögenhet, vilken ger avkastning eller är lättillgänglig för konsumtion — sparbanksmedel, börsaktier, obligationer — som för tillgångar, vilka ingår i produktionen med

visst bokfört eller nominellt värde; alltså tillgångar, som kanske varken ger avkastning eller går att realisera, exempelvis en tom fabriksbyggnad i en glesbygdsindustri. Finansministern har till kapitalskatteberedningens förtrytelse gjort en intressant distinktion mellan »aktivt» och »passivt» kapital och framhållit, att man borde vara mer rädd om det aktiva, dvs om vad vi väl normalt kan kalla produktionsfaktorn kapital. Med detta som bakgrund gav han familjeföretagare — det är som bekant enbart sådana företagare som betalar förmögenhetsskatt — vissa lättnader. »Lättnaden» innebar för all del blott, att man i ett visst, begränsat avsnitt behöll förmögenhetsskatten i dess tidigare läge, när skatten i övrigt härom året höjdes. Den högst berättigade gesten skänkte emellertid Sträng en goodwill — ej så mycket för skattelindringens skull, den var som sagt begränsad, men för att han vågade tumma på vårt dammiga förmögenhetsbegrepp.

Beskattningens inverkan

Även om man alltså kan exemplifiera vissa »lättnader» för familjeföretagen, ändrar det ej i sak det Lindbeckska omdömet ovan. Den direkta, påtagliga belastning, som de makthavande medvetet eller omedvetet lagt på familjeföretagen, har nämligen blivit nära nog orimlig. Många, för att inte säga de flesta, undrar i dag om myndigheterna över huvud taget vill ha kvar dem. Som exempel på belastning av företagsamheten — den må vara medveten eller bero på bristande kunnande —

kan antydast Sven-Erik Johanssons analys av det genom kapitalsskatterna ökade kravet på avkastning.

Alla företag måste ju ha en viss avkastning för att kunna betala räntor, möta kommande investeringsbehov etc. Till detta kapacitetskrav har emellertid på familjeföretaget lagts ytterligare krav på en avkastning, som, förutom vad ovan sagts, skall täcka det speciella löneuttag ägarna måste göra för att kunna betala förmögenhetsskatt. Denna utgår på den »förmögenhet» företaget representerar genom sina fastigheter, maskiner, inventarier m m — även om företaget som sagt går med underskott. Ett familjeföretags kapacitet måste därför ofta mångdubblas jämfört med ett börsnoterat eller ett kooperativt företag i motsvarande läge för att kunna redovisa samma netto. (Trots detta värderas enligt en inom Familjeföretagens Förening nyligen gjord utredning familjeföretagens aktier i regel relativt sett väsentligt högre än de börsnoterade aktiebolagens.)

Icke blott förmögenhetsskatterna utan även den progressiva inkomstskatten är knuten till fysisk, dvs enskild person. En investering i ett börsföretag eller kooperativt företag blir även härigenom utomordentligt mycket förmånligare än en investering i ett enskilt företag. I detta måste man ju för att spara ihop 20 000 kronor vid större förmögenhet först ha en nettovinst på ca 100 000 kronor, medan det för ett aldrig så stort aktiebolag räcker med en vinst på cirka 40 000 kronor och för det kooperativa företaget cirka 35 000.

När familjeföretagarna nu gör vad de

kan för att trots allt hålla en någorlunda likviditet och ro företagen vidare, vill finansministern dubbla löneskatten. Hr Sträng lär enligt pressen anse det barnsligt, att företagarna jämrar sig. För familjeföretagaren, som driver enskild firma, innebär löneskatten ett direkt extraskattetillegg, ej blott för beräknad lön utan beräknat på hela taxerade rörelseinkomsten. Detta kan slå ut företagaren exempelvis som underleverantör — kunden kan nu köpa billigare från utlandet. Den extra smällen verkar medvetet utdelad — men varför?

Av prestigeskäl vill man ej erkänna, långt mindre rätta företagsekonomiska felgrepp. Istället lappar man efter lägenhet med lån och subventioner. Vi har kommit i den situation, som i SNS skrift »Blandekonomi på villovägar» Göran Alvinsson uttrycker på följande sätt: »Företagen kommer så småningom att upptäcka, att det kan löna sig bättre att utverka speciella förmåner från myndigheterna än att genom ökad effektivitet hävda sig i konkurrensen. Marknadsekonomi riskerar att utvecklas till en myglingsekonomi.» (Nu refererade skrift är för övrigt väl värd att studera; den utkom 1972.) Det stimulerar ju inte heller familjeföretagsamheten.

Företagare tvingas emigrera

Senare åren har som bekant pågått en stark intensifiering av näringslivets verksamhet ut över det egna landets gränser. Ett tidsbetonat — man skulle kunna säga normalt — inslag i pågående internationaliseringsprocess är svenska direkta investe-

ringar utomlands. 1971 räknade man sålunda med att omkring en tiondel av den svenska industrins kapitalstock fanns utomlands (Nils Lundgren i Nationalekonomiska Föreningen 16/12 1971.) Inför den osäkerhet och de orimliga kapitalsvårigheter, som framförallt större familjeföretagare, som måste arbeta med produktionsfaktorn kapital har känt, är det naturligt, att dessa har ett särskilt incitament att se sig om i världen efter ett mer företagsvänligt klimat. Kapitalkatterna drabbar ju direkt blott den fysiska personen. Genom att ägaren flyttar ur landet kan alltså själva företaget komma ifrån det hårdare kapacitetskrav, som faktiskt ställs på familjeföretag; och det kan på så sätt överleva. Samma gäller progressiviteten. Ett patent som exploateras av uppfinnaren i utlandet ger praktiskt taget alltid större netto än vad han får hemma, och ger därmed möjligheter till vidare produktutveckling; men tyvärr försvinner också våra bysnillen i stor utsträckning genom dessa »utlokaliseringar».

Nu antydda exempel gäller folk, som flyttar för att de själva eller deras företag skall få en möjlighet att ekonomiskt överleva och för att över huvudtaget möta mer framför allt företagsekonomisk förståelse. Men varför flyttar folk, som inte har förmögenhet eller kanske ens en rörelse?

Många känner stark oro inför rättslösheten här i landet — den är otäck, och statsmakternas svala intresse att bekämpa den känns förnedrande. Inom detaljhandeln lär man exempelvis kalkylera, att ett par hundra miljoner kronor om året försvin-

ner i småstölderna. Uteblivna, meningslösa polisanmälningar förbättrar brottstatistiken, och så blir det väl ännu färre poliser. En del företagare fruktar att gå ensamma med dagskassan till bankfacket på kvällarna. Sedan länge gäller regeln, att man inte låser kassalådorna för natten, ty då slår tjuvarna sönder även kassaapparaten.

Ej så få duktiga företagsledare har lärt sig företagsamhet i privata handelsskolor. Med hänsyn till bl a val av lärare från affärliv och domstolar kan få institut mäta sig med dessa, när det gäller att få teori och praktik att bli levande och passa samman. De privata instituten, prisade av elever, kommuner och näringsliv, skall emellertid nu bort.

Stora kretsar här i landet har tagit som sport att smutskasta företagsamheten, enkannerligen familjeföretagen. I detta sammanhang kan vara på sin plats att räcka en blomma till Rune Moberg, som i tidningen SE (1972, nr 17) på sitt oeffterhärmliga sätt hyvlar av TV för dess osakliga och tendensiösa övertramp, när det gäller bl a att redovisa familjeföretagsamhetens problematik. Vad Moberg säger om TV gäller vissa delar av dagspressen, där man ersatt saklighet och konstruktiv politik med puerila giftigheter.

Familjeföretagarna är sällan politiker. Det är synd, ty då kanske de bättre kunnat negligera ovederhäftig kritik. Men de är affärsmän. De vet, vad som fordras för att hålla en rörelse igång, och de upplever direkt och starkt den många gånger ringa visdom med vilken myndigheterna handhar vår ekonomi. Och härom finns mycket

att säga.

Nu finner man i våra stora världsstäder en hel del högkvalificerade tekniker, ekonomer och annan utbildad svensk ungdom. Svenska Civilekonomföreningen exempelvis har — sig själva kanske ovetande — en av sina större underavdelningar i New York. Ofta är de fallna efter familjeföretagare. De har på nära håll sett företagarnas, för utomstående okända, slit samma och stressande arbete. De har också upplevt den utomordentligt ringa förstälse, som hans arbete röner, när det verkligen gäller. Många har gripits av bitterhet över den hart när otroliga okunnighet om även tämligen elementära problem, och över den många gånger snorkiga inställning, som en företagare möter, och

som vittnar om ytlig syn på hithörande företagsekonomiska och nationalekonomiska problem. Med hänsyn tagen till hela landets befolkning blir det kanske antalsmässigt inte så många promille, som flyttar, när de för egen del och för familjen ej kan finna en meningsfull tillvaro. Men sannerligen, det är tyvärr inte de dummas, som lämnar oss. Och de blir allt fler.

Det skulle vara intressant att veta, vad denna utvandring i olika former kostar landet. Det borde vara än mer intressant att söka utreda, hur mycket landet skulle tjäna på att genom företagsstimulerande åtgärder återvinna en företagsvänlig atmosfär, så att vi kan — om inte lyckas få tillbaka våra utvandrare — likväl behålla övriga folket hemma.